

УДК 37.016+811.161.2

У74

Упорядники:

Гричина А. М., учитель української мови та літератури Жашківської спеціалізованої школи з поглибленим вивченням окремих предметів № 1 Жашківської районної ради Черкаської області;
Жуковська Н. В., учитель української мови та літератури Жашківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 ім. І. М. Ляшенка Жашківської районної ради Черкаської області

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання гуманітарних дисциплін Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член Асоціації українських письменників;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та літератури Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Усі уроки української літератури. 9 клас. I семестр.
У74 Нова програма / укл. А. М. Гричина, Н. В. Жуковська, —
Х. : Вид. група «Основа», 2017. — 190, [2] с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3146-4

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для I семестру 9 класу, які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2015, 2016, 2017 рр. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

- © Вертелецька Т. М., Вінницька Т. М., Гойчук О. Г.,
Гричина А. М., Жуковська Н. В., Іщук Н. В.,
Ломачинська Ю. П., Ніколаєва Н. Ф., Палієнко Г. В.,
Сіра Г. Р., Тосич С. П., Тіторенко З. М.,
Тушевська В. Г., Тютюнник Г. В.,
Шабаш Л. Л., Шиманська З. В.,
Школьна І. В., Шукрута Н. П., , 2017
© Гричина А. М., Жуковська Н. В.,
упорядкування, 2017

ISBN 978-617-00-3146-4 © ТОВ «Видавнична група «Основа», 2017

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 9 КЛАСІ 11-РІЧНОЇ ШКОЛИ. I СЕМЕСТР

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
Вступ. Родинно-побутові пісні. Українські народні балади			
1		Роль і місце літератури в житті нації. Розвиток літератури. Творча індивідуальність митця. Художній твір — нова естетична дійсність, що «вбирає» свій час і є носієм національних і загальнолюдських цінностей	
2		Родинно-побутові пісні. Процес виникнення фольклору. Багатство і розмаїття українського фольклору (повторення і узагальнення вивченого)	Теорія літератури: народна пісня (поглиблено)
3		«Місяць на небі, зіроньки сяють», «Цвіте терен, цвіте терен», «Сонце низенько, вечір близенько», «Ой, під вишнею, під черешнею». Культ романтизованих почуттів, сентиментальний пафос, традиційна символіка	
4		Українські народні балади. «Ой легіла стріла», «Ой на горі вогонь горить». Тематичні та стильові особливості, сюжет, герої українських балад. Класифікація балад	Теорія літератури: балада. Напам'ять: одна балада або пісня (на вибір)
5		Література рідного краю № 1. Родинно-побутові пісні	
6		Виразне читання напам'ять. Родинно-побутових пісень та балад	

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
7		Контрольна робота № 1. Контрольний твір за темою «Родинно-побутові пісні. Українські народні балади»	
Давня література. Українська середньовічна література XI–XV століть. Пам'ятки оригінальної літератури княжої Русі-України			
8		Розвиток писемності після хрещення Русі-України. Найдавніші рукописні книги. Остромирове Євангеліє, Ізборник Святослава	
9		Перекладна література. Біблія як святе письмо й художній текст. Легенди про Вавилонську вежу, про Мойсея	
10		Притча про блудного сина. Українські переклади Біблії (П. Куліш, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький, І. Огієнко, І. Хоменко). Використання біблійних тем, сюжетів, мотивів у світовій та українській літературах	Теорія літератури: притча
11		Літописи як історико-художні твори	Теорія літератури: літописи
12		«Слово о полку Ігоревім» — давньоруська пам'ятка, перлина українського ліро-епосу. Історична основа твору. Переклади і переспіви його в XIX–XX століттях. Питання авторства	Теорія літератури: ліро-епіка
13		Особливості композиції та стилістичних засобів у творі	
14		Образи руських князів у творі	
15		Наскрізна ідея патріотизму. Символічно-міфологічні образи та їхнє значення. Фольклорні мотиви. Роль пейзажу в розгортанні сюжету. Поетичність образу Ярославни	
16		Урок розвитку комунікативних умінь № 1. Літературно-критичний твір (письмово)	

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
Українська література доби Ренесансу і доби Бароко. Григорій Сковорода			
17		Розвиток книгодрукування. Перші друковані книги в Україні. Станіслав Оріховський, Іван Вишенський, Іван Величковський, Дмитро Туптало, Семен Климовський — видатні діячі української культури. Історично-мемуарна проза. Загальні відомості про козацькі літописи. Вертеп як вид лялькового театрального дійства. Зв'язок української барокової літератури з музикою, архітектурою, образотворчим та декоративно-ужитковим мистецтвом цього періоду	
18		Позакласне читання № 1. «Історія русів» (у перекладі І. Драча)	Теорія літератури: Ренесанс, Бароко
19		Григорій Сковорода. Життя і творчість філософа, просвітителя, поета. Його християнські морально-етичні ідеали. Проповідь житейської невибагливості, пошуку гармонії з собою і світом. «Всякому місту — звичай і права» «De libertate» (із «Саду божественних пісень»)	Напам'ять: «Всякому місту — звичай і права»
20		Г. Сковорода «Бджола та Шершень». Філософські трактати. Біблійна основа творчості Г. Сковорода та його вчення про самопізнання і «сродний труд». Повчальний характер і художні особливості збірки «Байки Харківські»	
21		Контрольна робота № 2. Тестування з теми «Давня українська література»	
Нова українська література. Іван Котляревський. Григорій Квітка-Основ'яненко			
22		Українська література як новочасна. Суспільно-історичні, культурні обставини. Літературний процес кінця XVIII — першої половини XIX століття. Основні художні напрями	

№ п/п	Дата	Тема уроку	Примітки
23		Творчість І. Котляревського — новий етап у розвитку національного самосвідомлення. Драматург і театральний діяч. Історія появи «Енеїди»	
24		І. П. Котляревський «Енеїда». Національний колорит, зображення всіх верств суспільства, алюзії на українську історію в ній	Теорія літератури: травестія, пародія, бурлеск, алюзія
25		Бурлескний гумор, народна українська мова в «Енеїді». Ствердження народної моралі (картини пекла)	Напам'ять: уривок з «Енеїди» (на вибір)
26		Соціально-побутова драма І. Котляревського «Наталка Полтавка» — перший твір нової української драматургії. Її довготривале сценічне життя	
27		І. Котляревський «Наталка Полтавка». Наталка як уособлення кращих рис української жінки. Інші дійові особи твору. Роль і функція пісень у драмі	
28		Григорій Квітка-Основ'яненко. Батько української прози, один із перших у Європі «творців людової повісті» (І. Франко). «Маруся» як демонстрування спромоги українського прозового слова. Художнє розкриття письменником традиційних народних моральних уявлень. Композиція повісті	Теорія літератури: сентименталізм
29		Утілення морального й естетичного ідеалів в образі головної героїні твору. Інші персонажі повісті. П. Куліш про Г. Квітку-Основ'яненка	
30		Урок розвитку комунікативних умінь № 2. Г. Квітка-Основ'яненко «Маруся». Цитатна характеристика героїв повісті Наума Дрота, Марусі та Василя	
31		Позакласне читання № 2. Іронія та сатира, поєднання реалізму й фантастики у повісті Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма»	
32		Контрольна робота № 3. Тестування з теми «Нова українська література»	

ВСТУП. РОДИННО-ПОБУТОВІ ПІСНІ. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ БАЛАДИ

УРОК № 1

РОЛЬ І МІСЦЕ ЛІТЕРАТУРИ В ЖИТТІ НАЦІЇ. РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ. ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ МИТЦЯ. ХУДОЖНІЙ ТВІР — НОВА ЕСТЕТИЧНА ДІЙСНІСТЬ, ЩО «ВБИРАЄ» СВІЙ ЧАС І Є НОСІЄМ НАЦІОНАЛЬНИХ І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Мета (формувати компетентності): *предметні: читацька:* формування постійної потреби в читанні, уміння обирати літературу, враховуючи читацькі інтереси, забезпечення знань учнів з теорії літератури та літературної критики; *пошуково-дослідницька:* уміння самостійно здобувати знання, відчуття потреби в безперервній самоосвіті, навички самоорганізації; *емоційно-ціннісна:* уміння передавати настрій, враження від почутого та прочитаного; *полікультурна:* акумулювати знання про інші культурні сфери: історію, мистецтво; *ключова: комунікативна:* висловлення власної точки зору, слухання і розуміння співбесідника, уміння вести дискусію, навички роботи в групі, у парі, лідерські здібності; *інформаційна:* навички роботи із джерелами інформації; *загальнокультурна:* розвиток творчих здібностей, прагнення до літературної освіти, естетичний смак, світогляд; *соціальна:* уміння визначати свою роль у суспільстві, здатність працювати в групі, у команді.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування вмій і навичок.

Основні терміни та поняття: художня література, художній твір, фольклор, Бароко.

Обладнання: портрети Г. Сковороди, І. Котляревського, Я. Мудрого, Т. Шевченка; таблиця «Періодизація української літератури», ілюстративний та роздавальний матеріал.

Тільки одна література не підвладна тлінню.

Вона одна не визнає смерті.

М. Є. Салтиков-Шчедрін

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Учитель. Дорогі старшокласники! Цьогоріч вас чекає захопливе знайомство зі світом фольклору та літератури. Ви будете істориками й дослідниками, науковцями і творцями. Що очікуєте від уроків української літератури в 9-му класі? Напишіть про це на спеціальних аркушах. А чи справдяться ваші очікування, прочитаємо на останніх уроках у травні.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

Учитель. Ми живемо в час розквіту інформаційних технологій. З одного боку — це Інтернет з його невичерпними пізнавальними можливостями, з іншого — наша біда — так звані «комп'ютерні монстри» — стрілялки, навала насильницьких програм. Тільки можна уявити: хто виросте з дитини, мозок якої навіть уночі «вбиває, ворогує, атакує»...

На мій погляд, альтернатива цьому є. Це — гуманна, добра література. Я не мислю свого життя без художнього слова. До поезії звертаюся у хвилини радості й тривоги. У книжці шукаю відповіді на важливі запитання, фіксую думки, які збігаються з моїми.

- ▼ А яке місце посідає література у вашому житті?
- ▼ У чому полягає важливість теми сьогоднішнього уроку для вас?

III. РОБОТА НАД МАТЕРІАЛОМ ТЕМИ

1. Міні-дискусія «Що важливіше в житті сучасної людини: книги чи комп'ютер?»

Матеріал для обговорення. Що ж із цих двох джерел інформації важливіше в нашому житті?

Книга	Комп'ютер
<i>Аргумент 1.</i> Книга — найкращий друг і порадник, одвічне джерело мудрості	<i>Аргумент 1.</i> Комп'ютер забезпечує значно ширші можливості. Крім цього, в Інтернеті можна знайти будь-яку інформацію з усіх куточків земної кулі
<i>Аргумент 2.</i> Читання книжок дає значно кращі результати. Прочитані рядки надовго закарбовуються в нашій пам'яті	<i>Аргумент 2.</i> Читання книжок вимагає більше зусиль, ніж натискування кнопок на клавіатурі комп'ютера

У ч и т е л ь. Читаючи книгу, ми відкриваємо для себе дивовижний світ знань. Хіба можна порівняти твори світових класиків: Шекспіра, Бальзака, Хемінгуей — з коротким викладом змісту цих книжок в Інтернеті.

Книги були у великій пошані з давніх-давен. У Давньому Єгипті неохайного читача жорстоко карали за зіпсовану книгу.

Та пройшов час. З'явився комп'ютер, і, на жаль, дедалі менше стає дітей, які називають серед своїх захоплень читання книжок: дедалі більше підлітків віддають перевагу комп'ютеру, проводять за комп'ютером багато годин, граючись та забавляючись. Їх не можна відірвати від цього заняття. Таке марнування часу погано впливає і на здоров'я, і на розвиток розумових здібностей.

Досить низький рівень має україномовний Інтернет. Він містить обмаль матеріалів про видатних письменників, майже відсутні їхні твори.

Коли читаєш книгу, то поринаєш у чарівний світ її героїв, радієш і сумуєш разом із ними.

2. Робота в групах

Коментар. Кожна група отримує правила роботи в малих групах (додаток 1) та картки із завданням (додаток 2). Використавши запропонований матеріал та матеріал підручника, учні записують у зошити план та готують доповідь з теми. Після виступу кожна група дає відповіді на додаткові запитання вчителя.

І група «Роль і місце літератури в житті нації».

Додаткові запитання для групи

- ▼ Яка роль літератури в житті цілої нації? Чи впливала література на свідомість народу, піднімала його дух, закликала до непокори, формувала стиль поведінки?
- ▼ Як ви розумієте вислів Остапа Вишні: «Тарас Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілу націю»? («Кобзар» Т. Шевченка, книга, яка говорила устами народу і зверталася до нього словами поета-патріота. Прихід у літературу Т. Шевченка змінив хід історії України: його слово пробуджувало національну свідомість і гартувало людську гідність у мільйонів людей — від простих селян, багато з яких знали його вірші напам'ять, і, безумовно, до високоосвіченої інтелігенції.)
- ▼ Пригадайте вивчені раніше твори, які піднімали дух народу, закликали до непокори, і наведіть конкретні приклади. («Давня казка» Лесі Українки, де мужнє слово кликало до боротьби; «Євшан-зілля» М. Вороного, що стало символом пробудження від летаргічного сну.)

II група «Розвиток літератури».

Додаткові запитання для групи

- ▼ З творчості якого письменника почався новий, вищий етап у розвитку української літератури? *(Новий, вищий етап у розвитку української літератури почався з творчості Т. Шевченка. Т. Г. Шевченко ствердив критичний реалізм в українській літературі. У творчості Шевченка органічно поєднано нещадне викриття самодержавно-кріпосницького ладу, тиранії з прославленням героїв-борців за інтереси народу. Шевченко обстоював ідею єднання всіх слов'янських народів. З появою «Кобзаря» (1840) почалася нова доба в розвитку української літератури. У центрі уваги її передових діячів, що наслідували традиції Шевченка, стала непримиренна боротьба проти царизму, кріпосницької системи.)*

III група «Творча індивідуальність митця».

Додаткові запитання для групи

- ▼ Чи легко бути письменником? *(Письменник — це вчитель, актор, мудрець... Він той, хто служить народові.)*
- ▼ Яка місія письменника? *(Письменник — людина особлива. Він немов посланий небесами виконати найважливішу місію на Землі — зцілити людську душу. Подорожуючи у світі своїх фантазій, письменник відчуває гостру потребу поділитися з іншими людьми пережитими подіями та емоціями. Автор літературного твору веде нас у прекрасний і таємничий світ, переплетений долонями теплих рук, пронизаний світлом улюблених очей і струмом добра з людських сердець. Людина романтична зануриться у світ фантазій з головою. Людина прагматична — хоч трохи стане романтиком. Кожен знайде і відкусить свій ласий шматочок чудесного пирога, іменованого літературою, щоб його неповторний смак повертався до нашої тямки від одного тільки спогаду про минулі насолоди.)*
- ▼ Що свідчить про індивідуальний почерк письменника? *(Свідчать не тільки жанрові форми, а й композиційні прийоми, способи побудови сюжету, своєрідне використання художніх прийомів (тропів).)*

IV група «Художній твір — нова естетична дійсність, що «вбирає» свій час і є носієм національних і загальнолюдських цінностей». Додаткові запитання для групи

- ▼ Які кращі риси людини показано у творі С. Черкасенка «Маленький горбань»? *(Милосердя, людяність, доброта, співчутливість.)*

- ▼ Пригадайте твір В. Винниченка «Федько-халамидник». Кого із головних героїв ви засуджуєте, а кому співчуваєте? Які питання порушені у творі? *(У творі порушені питання усвідомлення найважливіших цінностей моралі та етики, прагнення до добра й справедливості, чесності та порядності.)*
- ▼ Яка основна думка поезії С. Чернілевського «Теплота родинного інтиму»? *(Кожна людина ніколи не забуде і пам'ятатиме те рідне місце, де вона народилася, теплоту батьківської оселі, чарівне дитинство. У вірші звучить мотив любові до рідного дому, батьків, почуття відповідальності за них тощо.)*

3. Творча майстерня «Я — письменник».

Диференційоване завдання

Учням з достатнім і високим рівнем знань — написати оповідання на тему «Микола вирішує стати інтелектуалом» або вірш на довільну тему. Учням з початковим та середнім рівнем знань — дописати рядки вірша.

Небо сонечком сіяє,
...зігріває.
...радіють,
...зеленіють.

- ▼ Які труднощі виникали у вас під час написання творів?

VI. РЕФЛЕКСІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ. ПІДСУМОК УРОКУ

1. Метод «Незакінчене речення»

- На сьогоднішньому уроці я дізнався ...
- Не зовсім зрозумілим було ...
- Найважчим для мене було ...

2. Бесіда з учнями

- ▼ Твори письменників-класиків написані дуже давно, чому ж їх цікаво читати? У чому секрет «живучості» цих книжок?
- ▼ Чого вчать художні твори?
- ▼ Що є найбільшою скарбницею мудрості? Чому?

3. Заключне слово вчителя

Художня література завжди була й залишається чимось більшим, ніж просто література. У народній казці, пісні, поезії, драмі, романі чи повісті живуть реальні люди. І поринаючи у світ, сформований задумом митця, виліплений його словом, ми проходимо разом з літературними героями їхніми тернистими шляхами, відчуваємо усю складність життєвих колізій і вчимося, як треба і як не треба чинити, щоб завжди залишатися людиною серед людей.

Отже, література — це невід’ємна складова в житті та розвитку суспільства. Тому не шукайте важких шляхів, а просто візьміть до рук книжку!

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати вступну статтю в підручнику; відповісти на запитання (за вибором учителя). Повторити вивчене про різновиди народних пісень. Групам підготувати повідомлення про родинно-побутові пісні, процес виникнення фольклору, багатство і розмаїття українського фольклору, види родинно-побутових пісень.

ДОДАТКИ ДО УРОКУ

ДОДАТОК 1

Правила роботи в малих групах

1. Швидко розподіліть ролі в групі:

Спікер (*керівник групи*):

- зачитує завдання групи;
- організовує порядок виконання;
- пропонує учасникам групи висловитись по черзі;
- заохочує групу до роботи;
- підбиває підсумки роботи;
- за згодою всієї групи визначає доповідача.

Секретар:

- веде коротко й розбірливо записи результатів роботи своєї групи;
- як член групи має бути готовим висловити думку групи під час підбиття і підсумків або допомогти доповідачеві.

Спостерігач (тайм-кіпер):

- стежить за часом;
- заохочує групу до роботи.

Доповідач:

- чітко висловлює думку групи;
- доповідає про результати роботи групи.

- 2. Починайте висловлюватися спочатку за бажанням, а потім по черзі.**
- 3. Дотримуйтесь одного з правил активного слухання, головне — не перебивайте один одного.**
- 4. Обговорюйте ідеї, а не особи учнів, що висловили цю ідею.**
- 5. Утримуйтеся від оцінок та образ учасників групи.**
- 6. Намагайтеся в групі дійти спільної думки, хоча в деяких випадках у групі може бути особлива думка і вона має право на існування.**

ДОДАТОК 2

Картка № 1. «Роль і місце літератури в житті нації»

Художня література, також красне письменство — складова літератури, сукупність писаних і друківаних творів певного народу, епохи, людства; різновид мистецтва слова, який описує дійсність художніми образами.

Роль літератури в житті людини надзвичайно велика. Ще в давнину, коли люди тільки вчилися розмовляти, постала проблема — як донести свої думки до інших людей через простір і час. Спочатку виникла усна народна творчість, а потім на її фундаменті люди звели величний храм літератури. Кожен письменник поклав у його стіни свою неповторну цеглинку і навіть зараз цей храм ні на хвилину не пустує і не втрачає своєї могутності. Він росте з кожним днем, з кожним новим твором. І велич цієї споруди полягає в тому, що кожен, від малого до велика, ким би він не був і де б не знаходився, може ввійти туди і навіть покласти свою цеглинку.

Багато українських письменників було розстріляно або довічно ув'язнено за правдиве слово, за те, що вони захищали рідний край, культуру, віру, звичаї, обряди, називали Україну рідною матінкою, а себе — її синами.

Саме українська література і є носієм потужного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління.

Вона є одним із найпотужніших засобів у формуванні національної свідомості, високих ідеалів добра, почуття гуманності і патріотизму. Адже всім відомий вислів, що найкраще виховує людину життя. Літературні твори — то і є життя.

На сторінках книг ми знаходимо думки великих людей, що здатні докорінно змінити наше життя. Таким чином ми вчимося бачити світ з інших сторін і віднаходити у всьому щось нове, таке незвичне і таке близьке до нашого серця.

Славетного київського князя Ярослава народ нарік Мудрим через його освіченість і любов до читання. Не випадково цей державний діяч особливу роль надавав книзі, адже в ній — мудрість поколінь, естетика і втіха. Відомо, що бібліотека Ярослава Мудрого, яку й досі не знайшли, налічувала сотні томів і вважалася справжнім скарбом не лише через те, що процес виготовлення кожного з них був складним і тривалим, а й тому, що наші пращури усвідомлювали: книга — рушій поступу. Також не можна забувати про насолоду, яку отримує людина під час читання книжок. Людину, яка прочитала багато книжок і використовує набуті знання, дуже

поважають у суспільстві й вона стає найбажанішим і найкращим другом. Вона завжди має потрібні знання, щоб знайти вихід із будь-якої складної ситуації і неодмінно прийде вам на допомогу, якщо ви втратите свої життєві орієнтири і допоможе знайти для вас літературні «ліки». Ми вчимося на помилках героїв, співпереживаємо їм і щиро радіємо їх успіхам.

Кожна людина тим чи іншим чином впливає на світ і суспільство, що в ньому живе. Світ, у свою чергу, відповідає людям тим самим. Яскравим прикладом такої взаємної гармонії є література, яка відіграє важливу роль у нашому житті.

Твори красною письменства мають «викликати в душі читача живі образи тих людей чи речей, які нам малює поет, і ними будити ті самі чуття, які проймали душу самого поета у хвили, коли творив ті образи» (І. Франко).

Читаючи той чи інший твір, ми разом з письменником фантазуємо, подорожуємо в чарівний світ казки, легенди, міфу; знайомимося з видатними історичними подіями та особами; вчимося цінувати дружбу, вірність, красу природи, національне мистецтво і культуру.

Картка № 2. «Розвиток літератури»

Першими літературними творами були фольклорні.

Фольклор (від англ. *folklore*, букв. «народна мудрість», «народне знання») — художня колективна літературна і музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культу і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань; усна народна творчість; усне словесне мистецтво, народна поетична творчість.

З ім'ям Ярослава Мудрого пов'язаний небачений доти розквіт давньоруської культури і наукових знань. Його можна з повним правом назвати фундатором книжності і вченості на Русі. Саме за Ярослава й, певно, за його ініціативою в Києві 1037–1039 рр. було створено перший Літописний звід. Учені називають його найдавнішим. Мабуть, через це його нарекли Мудрим.

Хоча ще не було писемності, з уст в уста передавалися перлини народної мудрості — прислів'я, легенди, пісні, казки... Розвивалося суспільство, вдосконалювалися засоби виробництва — змінювалася й література.

Українська література мала важкий розвиток через постійне іноземне панування над українськими територіями і має тисячолітню історію. Початки її належать до часів формування Київської Русі. Першим нашим книгам майже тисяча років.

У деякі періоди використання української мови навіть було заборононо до друку. Однак, незважаючи на численні репресії, Україна має багату літературну спадщину, яку створила велика кількість відомих авторів.

Вершина давньої української літератури доби бароко — творчість поета і філософа Григорія Сковороди (1722–1794).

Українське бароко виникає на рубежі XVI–XVII століть і розвивається протягом двох віків. Бароко в Україні поширюється в усіх жанрах тодішньої літератури. У поезії українського бароко виникає силабічний вірш, поряд з яким існує також вірш народний. Найвідомішим жанром барокової поезії була духовна пісня. Різноманітні жанрові форми існують і всередині поезії світської: філософська й еротична лірика, панегірик та епіграма, пейзажні та емблематичні вірші тощо.

«Український Сократ» мандрував Україною та країнами Центральної Європи, щоб ближче пізнати людей. Наскрізною для філософії Григорія Сковороди є проблема щастя, яка мислиться ним через розкриття божественної суті людини, виявлення таланту, закладеної в неї Богом, що забезпечує працю за покликанням. Слова філософа «Світ ловив мене, та не впіймав», які він заповів викарбувати на своїй могилі, стали ще одним свідченням відданості Григорія Сковороди духовному життю перед земними суєтністю і марнотою.

Наприкінці XVIII ст. бурлескно-травестійна поема Івана Котляревського «Енеїда» знаменувала появу новітньої літературної української мови і початок сучасної української літератури.

Новий, вищий етап у розвитку української літератури почався з творчості Т. Шевченка. Т. Г. Шевченко ствердив критичний реалізм в українській літературі. У творчості Шевченка органічно поєднано нещадне викриття самодержавно-кріпосницького ладу, тиранії, з прославленням героїв-борців за інтереси народу. Шевченко обстоював ідею єднання всіх слов'янських народів. З появою «Кобзаря» (1840) почалася нова доба в розвитку української літератури. У центрі уваги її передових діячів, що наслідували традиції Шевченка, стала непримиренна боротьба проти царизму, кріпосницької системи.

У своєму розвитку література пройшла великий шлях становлення, який можна поділити, відповідно до особливостей кожного етапу, на такі періоди:

1. Давня література (XI — перша половина XVIII ст.)
2. Нова українська література (друга половина XVIII — початок XIX ст.)

3. Література другої половини XIX — початку XX ст.

4. Література XX — початку XXI ст.

Звичайно, межі кожного періоду є досить умовними, до того ж у кожному періоді можна окремо виділити свої структурні частини, наприклад, літературу Шевченкової доби чи період 70–90 років XIX ст.

Картка № 3. «Творча індивідуальність митця»

Письменник — це неповторна індивідуальність, яка виявляє себе в результатах творчого процесу — художніх творах. Ключ до пізнання індивідуальності митця — його творчий стиль. Тільки яскрава індивідуальність здатна створити неповторний стиль (характер — це стиль, стверджували в давнину). «Нехай особа автора, — розмірковував І. Франко, — його світогляд, його спосіб відчуження зовнішнього і внутрішнього світу і його стиль виявляються в його творі якнайповніше, нехай твір має в собі якнайбільше живої крові і його нервів.

Тільки тоді се буде твір живий і сучасний, справжній документ найтайніших зворушень і почувань сучасного чоловіка». Усе це засвідчує взаємопов'язаність творчої індивідуальності та індивідуального стилю.

Творчій індивідуальності властиві:

- а) цілісність — поєднання передусім психічної природи (*імпульси, чуттєвість, швидкість реакції, потяги, афекти, воля*) з духовною організацією (інтелект, культура емоцій, мораль, етика — людяність);
- б) неповторність — наявність ознак творчого самовияву, які є унікальним продовженням, розгортанням природних можливостей особистості;
- в) самостійність — здатність бути собою, мати волю в досягненні творчого задуму, рішучість у намаганні «скинути із себе все те, що для митця невластиве» (*Й. Гете*);
- г) внутрішня незалежність і свобода вибору, почуття гідності;
- д) активність — здатність протистояти несприятливим обставинам, обстоювати свої творчі, світоглядні та морально-етичні ідеї, володіння творчою ініціативою (*сила характеру*).

І. Франко писав: «...Великі поети ніхто не подібний один до одного, кожен має щось свого, осібного...».

Пишучи повість чи поему, майстер слова створює нову естетичну дійсність, що вбирає в себе свій час і є носієм загальнолюдських цінностей. Змальована письменником дійсність реалізується лише в особі читача, без якого вона мертва. Як же виявляється мистецька самотутність письменника у створюваному ним художньому світі?

Народжується людина і, споглядаючи навколишній світ, вбирає в себе нові почуття і емоції. Вона росте, розвивається, користується безцінними дарами природи і, нарешті, відчуває потребу розповісти про все це людям.

Письменник сідає за стіл і бере в руку перо. На чистому аркуші паперу він уже бачить сюжети своїх майбутніх творів. Але це тільки здається, що все банально і просто. Скільки цього білого паперу буде покреслено, зім'ято і розірвано, поки не народиться щось геніальне і безсмертне.

Зовсім не легко вдягнути свої сумбурні думки в доступні простому читачеві слова. Висловити сум'яття і біль своєї душі зрозумілими фразами. Донести свої особисті переживання до мільйонів сердець, щоб всі вони в один момент злилися в унісон.

Картка № 4. «Художній твір — нова естетична дійсність, що «вбирає» свій час і є носієм національних і загальнолюдських цінностей»

Художній твір — це нова естетична дійсність, що «вбирає» свій час і є носієм загальнолюдських вартостей. Тобто література образно змальовує минулі події, описує конкретну епоху з усіма притаманними їй особливостями, але проблеми, порушені в художньому творі, вічні, вони хвилювали людство сто років тому й не залишають читачів байдужими й зараз.

Художній твір — це єдність форми і змісту; поняття, несуче певне естетичне навантаження, пов'язане, перш за все, з літературою.

На відміну, скажімо, від історика, письменника більше цікавить не те, як було насправді, а як мало б чи могло б бути. Естетично виразним, тобто здатним викликати емоційно-інтелектуальні переживання твір, у свою чергу, може стати за умови наявності в ньому сукупності певних чинників.

Якщо почуття, які прагне викликати автор, фальшиві, не пропущені ним кризь його власну душу, якщо думки та ідеї, які він висловлює, банальні і стереотипні, — такий твір не має шансів на те, щоб зацікавити читача, змусити його хвилюватися й розмірковувати над прочитаним, співпереживати думкам і почуттям його героїв та автора. Якщо читач не знаходить у творі питань і проблем, здатних зачепити його «за живе», викликати певні, хоча б і далекі аналогії з його власним життям або життям його найближчого оточення, якщо у творі не буде нічого такого, що нагадувало б його власний життєвий досвід, але одночасно й перевершувало б його, розширювало б його кругозір, — ніяких ціннісних переживань

у свідомості читача не з'явиться. Твір буде естетично виразним тільки за умови, що буде написаний не сухою, протокольною мовою і не матиме штампованих висловів і словесних конструкцій, — тих, які ми чуємо щодня на вулиці, на роботі, вдома.

Якщо ми не готові до сприйняття твору, якщо ми не налаштувалися на відповідний емоційний лад, не спрямували свої думки у відповідне річище, якщо ми беремо з твору лише голу фактичну інформацію, стежимо за загальним перебігом подій у ньому, якщо ми навіть не намагаємося зрозуміти його ідейну або емоційну суть, не співпереживаємо настроям особистостей, змальованих або відображених у творі — ясно, що ніякої насолоди, ніякого катарсису (морального та емоційного очищення) ми не відчуємо, нічого нового й важливого для себе не відкриємо. За справедливим висловом І. Франка:

Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

Твір, нарешті, розвиває в нас почуття прекрасного, допомагає людині краще пізнати не лише об'єктивну дійсність, а й свою власну особистість. Визначаючи своє ставлення до тих чи інших явищ, людських типів, які стали предметом етичної оцінки автора, а також своє ставлення до авторської позиції, ми тим самим глибше й повніше починаємо розуміти свою власну суть, зміст власних намірів і бажань, думок і почуттів. Зміст художніх творів часто порівнюють із дзеркалом, у якому людина бачить себе: «Мистецтво дає їм (читачам, людям) дзеркало, у якому вони бачать себе в іншому й іншого в собі» (Г. Гачев).